

L'edició documental a *El Archivo, Revista Literaria Semanal*

The edition of *El Archivo, Revista Literaria Semanal*

Joan Iborra Gastaldo

Universitat de València. Joan.iborrax@gmail.com

Recibido: 06/05/2017. Aceptado: 04/09/2017

Resum: Roc Chabàs fou un eclesiàstic i historiador que arribà a exercir de canonge arxiver de la Seu de València on realitzà una labor classificadora documental emblemàtica. Fou editor i director de la revista *El Archivo, Revista Literaria Semanal*, posteriorment *El Archivo, Revista de Ciencias Históricas*, entre els anys de 1886 i 1893 quan finí la publicació. Dins d'aquesta revista s'encabiren nombrosos documents procedents d'arxius diversos, però sobretot de l'arxiu històric de Dénia relacionats amb la història de la ciutat i del País Valencià. El propòsit de l'article ha estat escatir els criteris usats per l'historiador Chabàs a l'hora de realitzar les transcripcions dels manuscrits originals.

Paraules clau: Roc Chabàs; filologia catalana; història País Valencià; Antropologia; Dénia.

Abstract: Roc Chabàs was an ecclesiastic and historian who practised as an archivist canon for the cathedral of Valencia, where he carried out an emblematic work classifying documentation. He was the publisher and director of the magazine *El Archivo, Revista Literaria Semanal*, later *El Archivo, Revista de Ciencias Históricas*, between the years of 1886 and 1893 – year in which the publication ended. In this magazine, numerous documents from diverse historical archives were published, above all documents from the historical archive of Dénia that were related to the history of the town and of the Valencian Country. The aim has been to lay down the criteria that historian Chabàs used when carrying out the transcriptions of the original manuscripts.

Keywords: Roc Chabàs; Catalan philology; history Valencian Country; Dénia; Anthropology.

» Iborra Gastaldo, Joan. 2017. "L'edició documental a *El Archivo, Revista Literaria Semanal*". *Quaderns de Filologia: Estudis Literaris* 22: 173-188. doi: 10.7203/qfed.22.11258

1. La revista *El Archivo*

A finals del segle XIX sorgí a Dénia una revista de profunda voluntat històrica i literària dirigida per Roc Chabàs, denier de naixença i coadjutor a la mateixa ciutat, titulada *El Archivo, Revista de Ciencias Históricas*. Es tractava d'una revista editada en quaderns setmanals per formar un volum anual. A partir del segon anys, els lliuraments esdevingueren mensuals. Entre els anys 1886 i 1893 la revista publicà un total de set volums centrats bàsicament en la història valenciana, inicialment, segons declarava Chabàs (1885: 1) al primer quadern on establí el programa de la revista:

Recoger la historia escondida en nuestros archivos o en manos de los aficionados, dar a conocer los descubrimientos modernos de arqueología y numismática y al mismo tiempo amenizar estos estudios con las flores de la literatura, he aquí lo que será objeto de esta Revista. Nuestros esfuerzos han de tener por campo la historia del Reino de Valencia en particular la zona que formó la antigua Cotestania, en la parte de acá del Júcar en las provincias actuales de Valencia y Alicante.

Per a Llobregat, en la introducció del volum (Chabàs, 1885: XXIV), es tractava d'un pla de treball organitzat per a utilitzar directament les fonts, estudiar els textos originals i buidar sistemàticament els arxius. Una novetat en el temps en què s'editava la revista. Chabàs, però, no s'hi trobava sol en l'empresa històrica, sinó que hi comptava amb una notable 'constel·lació' d'investigadors pertanyents a la seua generació que s'havien abocat a la recerca històrica. No són, explica Llobregat, uns joves els qui redacten *El Archivo*, sinó uns autors en procés de formació que tenen en la revista un "*catalizador de vocaciones y como expresión de contacto científico*" l'obra dels quals perdurà fins als anys trenta del segle vint (Llobregat, 1885: XXIII). El cercle de col·laboradors era ample i l'integraven entre d'altres l'arabista Julià Ribera, Antoni Chabret, Manuel Rico, Teodor Llorente, Francesc Danvila, Lluís Tramoyeres i Josep Martínez Aloy. Malgrat la decisió explícita d'entendre de temes valencians, la revista acollí autors que tractaven la història peninsular com el P. Fidel Fita, Pons Bohigas, Simonet, Hübner o Amédée Pagès.

En sintonia amb la declaració del director, el primer volum, de marcat accent local, reproduïx quaranta-set textos, dels quals dotze ho són en valencià, sis, en castellà, tres són traduccions de documents històrics

del valencià al castellà i la resta fins al nombre de vint-i-cinc són documents històrics reproduïts en llatí i traduïts posteriorment al castellà. Entre els documents transcrits es reproduïx, en 18 lliuraments, un poema de Lope de Vega imprès a València dedicat a les festes de Dénia¹.

La temàtica dels textos editats s'adiu a la voluntat decididament històrica de la revista. Citem tres exemples dels documents del primer volum transcrits en valencià, titulats en castellà, però, a fi de donar notícia de la variada temàtica històrica que tracta mossén Chabàs: “Naufragio en estas costas en 1492. Carta de creencia dada a los náufragos por los jurados de Denia”, pp. 4-5, transcripció d'un fragment del *Llibre d'acords* de Dénia; “La cosecha del azúcar”, p. 44, un acord del Consell General de València de 1406; “Costumbres que desaparecieron. La andana”, pp. 148 i 156-157, transcripció d'un fragment del *Llibre d'actes* del Consell General de Dénia de 27 de maig 1625. Així mateix, la resta de documents es relacionen fortament amb la història de Dénia o del País Valencià. Hi posaré tres exemples més de la resta de documents transcrits: “Naufragio de la Guadalupe en el Cabo de San Antonio”, pp. 25-26, transcripció de la relació del naufragi d'aquesta nau redactada pel rector parroquial de Dénia; “Sección de documentos. Felipe III. 4 de abril de 1612. Título de ciudad concedido a la villa de Denia. Ejecutoria del Archivo Municipal”, pp. 294-296, edició en llatí i traducció castellana; “Sección de documentos. Pedro III de Aragón a 11 de setiembre de 1279. Carta Puebla de Pego. De una copia antigua facilitada por D. Pedro Sala”, pp. 319-320, edició en llatí i traducció castellana.

És tot just en aquest volum on centrarem la nostra anàlisi per esbrinar els criteris d'edició que hi feien servir els editors de textos històrics, bàsicament el director Roc Chabàs. L'hem escollit per ser un volum inicial i aportar una varietat documental suficient per establir les bases de l'edició crítica usada a finals del segle XIX.

2. El creador i director Roc Chabàs

Són abundants les obres que es dediquen a glossar la figura del director d'*El Archivo*, per la qual causa farem una ressenya breu de la seua

¹ Lope de Vega Carpio: *Fiestas de Denia al rey cathólico Felipe III*, casa de Diego de la Torres, València, 1599. Vegeu una anàlisi del poema i les raons que el motivaren a Vicente Pérez de León (2010). Hi existeix una edició crítica actual curada per M.G. Profeti (2004).

trajectòria lligada a la revista i anotarem la bibliografia més coneguda sobre aquest personatge. Per a redactar aquestes notes, em basaré diferents obres que tracten la seua trajectòria històrica². Tanmateix, entenem que no cal revisar la biografia sencera sinó aquella part que interessa per a l'anàlisi que pretenem fer: el temps de formació i el primer any de la revista *El Archivo*.

Nascut a Dénia l'any 1844, Chabás estudià Teologia i fou ordenat sacerdot l'any 1865. Tres anys més tard es traslladà a Dénia com a prevere de la parròquia de Sant Antoni, filial de l'església parroquial de l'Assumpció (Seser Pérez, 2012: 13). Segons Esponera, es tractava d'un paleògraf consumat i coneixia la metodologia de recerca, tot i que no ens explica les tendències historiogràfiques que influïren en la seua obra. Transcorregueren, doncs, divuit anys des que fou destinat a Dénia fins que s'edità el primer quadern de la revista *El Archivo*, el 6 de maig de 1886, econòmicament finançada amb els seus diners. Una situació agreujada amb el pas del temps, cosa que motivà que els lliuraments setmanals per a completar el primer volum s'allargaren durant catorze mesos en lloc dels dotze previstos.

Per a Fita, Chabás degué conèixer i seguir el document pel qual el papa Lleó XIII creà l'Escola Vaticana de Paleografia dedicada a fomentar la recerca història. Fóra possible que les directrius que emanaven d'aquesta escola influïren decisivament en el mètode emprat per Roc Chabás en la transcripció documental i la fidelitat al text original (Fita, 1996: 68-69). De fet sembla que devia seguir l'exemple dels jesuïtes bol·landistes de comprovació exhaustiva a l'hora de verificar les vides dels sants. Tot i això, Mateu Rodrigo fonamenta les arrels directes de Chabás en el criticisme il·lustrat del segle XVIII on els investigadors valencians Villanueva i Teixidor foren dos exemples eclesiàstics reeixits.

L'obertura de l'Arxiu Secret Vaticà fou una oportunitat per al canonge Chabás que viatjà l'any 1900 a Roma amb un notable objectiu: acarar el llibre de Jaume Roig *L'Espill* amb un manuscrit de l'arxiu vaticà per a publicar-lo posteriorment, quan la revista ja s'havia deixat de publi-

² Hi existeixen diverses aproximacions biogràfiques a la figura i obra de Roc Chabás, una de les més recents pertany a Rosa Seser (2012), directora de l'Arxiu Municipal de Dénia, L'anàlisi de la seua obra forma part d'un dossier que, coordinat per Mateu Rodrigo Lizondo, es publicà l'any 1996 al número 46 de la revista *Saitabi* de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València, amb motiu del 150 aniversari del naixement de Roc Chabás.

car (Chabás, 1905). Per alguns autors, l'adveniment de Roc Chabás al camp de la historiografia significà un tomb fonamental per apartar-se dels camins antics i adoptar el mètode el mètode modern per als estudis històrics (Rodrigo, 1996: 47). La publicació de l'obra *Historia de Denia* en dos volums entre els anys 1874-1876 (Chabás: 1874) li valgué ser nomenat acadèmic de la Reia Acadèmia de la Història (Aranegui Gascó, 1996). L'esforç 'pertinaç' esmerçat en la revista *El Archivo* li fou reconegut per diversos mitjans molt encomiàsticament anys després del seu darrer volum (Rodrigo, 1996: 49).

Fins al segle XIX les obres històriques que tractaven el devenir històric del País Valencià s'havien convertit en històries generals de síntesi. Chabás practicarà una forma nova de veure el discórrer històric a través de l'anàlisi dels textos, la consulta als arxius, l'aplicació de la crítica a les tradicions sense fonament... En paraules de Rodrigo, es tracta de "la introducció de l'escola històrica moderna, o de la historiografia científica, que produeix els seus fruits a través del treball monogràfic, on cada afirmació va assentada en les corresponents bases documentals" (Rodrigo, 1996: 50).

A finals del segle XIX es desfermà un debat entre els partidaris del "positivisme historicista" d'acord amb les formes de fer història de Leopold Ranke. Aquest plantejament significava una visió de la història més objectiva o científica, bastida sobre la crítica documental arxivística. Així hom valorava l'exposició més pròxima als fets i al relat històric. A l'altra part hi havia els corrents idealistes qüestionadors del caràcter científic perquè bandejava "la singularitat dels individus ni dels esdeveniments" (Colomines, Olmos, 1998; Ruiz Torres, 1993). Així el mètode de Chabás s'aproxima molt més a la lectura crítica textual que al relat historicista imperant. El mètode "documental" defensat per Ranke esdevingué un vertader programa historiogràfic bastit sobre els conceptes d'independència i imparcialitat de l'historiador. Chabás fou un digne representant valencià de l'historicisme alemany i el positivisme històric francès i anglès (Seser, 2012: 18-19).

Chabás partidari del moviment cultural de la Renaixença valenciana i amic de Constantí Llombart fou membre de Lo Rat Penat. Quan fou nomenat canonge de la Seu de València, se li encarregà l'ordenació de l'arxiu eclesial on realitzà una tasca hercúlia reconeguda encara avui, tot i que amb algunes de les seues actuacions arxivístiques resultaren polèmiques (Seser, 2012: 23-28).

3. La transcripció documental

Es dóna per acceptat que amb Karl Lachlan assistim a l'adopció d'un mètode de crítica textual rigorós i metòdic, tot i que hi havia antecedents. Lachmann, considerat el fundador de l'edició crítica moderna, bandeja les normes arrelades al segle XIX quan s'editaven els textos segons l'edició impresa, es podia modificar amb variants posteriors i la tria de lliçons resultava més aïnes subjectiva, és a dir, es deixava a l'albir de l'editor (Morocho, 1980-81: 3-25). Així, a escala europea, una gran part de les edicions crítiques de la segona meitat del segle XIX seguien o s'inspiraren en els principis lachmannians.

Avui entenem que la crítica textual es fonamenta en altres disciplines com la història de la llengua, l'evolució de la codificació lingüística, la història del llibre, etc. En altres àmbits caldrà recórrer a la història de la literatura si convé al text. Hem de contextualitzar el text a editar i conèixer la transmissió i difusió que ha tingut o l'estat de conservació, una fórmula que ha derivat en la creació dels Textual Studies o la Textual Culture que pretén establir la 'interacció' en aquests camps per una millor lectura i comprensió (Martínez, 2013: 21).

No fou probablement el sistema de Lachmann l'adoptat pel canonge Roc Chabás a l'hora d'establir un criteri per a la transcripció de textos, vist que barreja diversos valors implícits al document entre els quals hi ha el lingüístic i el polític. Al programa de la revista, mossèn Chabàs (1886: 2) adverteix els lectors de forma transparent i cristal·lina sobre quin procediment que usará per a la transcripció de textos històrics:

Muchos de los documentos de nuestros archivos están escritos en lemosín, o sea el valenciano antiguo. Sería profanación el desfigurarlos y se publicarán por consiguiente como se redactaron. Esto tendrá para nosotros la ventaja de formar una Crestomatía del valenciano que podrá servir para el estudio de su gramática, trabajo tan descuidado hasta hoy, que aún no se ha empezado a hacer un mal compendio.

Tot i que la tradició filològica catalana ha tendit a seguir el model francès de respecte escrupolós de la grafia dels textos, amb petites modificacions o adaptacions a l'ortografia imperant, no sembla que aquest model siga d'utilitat per valorar els documents editats per mossèn Chabás. De fet hem de desplaçar-nos fins a l'any 1910 quan Miquel Ramon i Planas pren la decisió d'abandonar les pràctiques de modernitza-

ció que s'havien utilitzat fins llavors per protagonitzar un retorn al text, amb puntuació moderna i certa regularització ortogràfica (Santanach, 2012: 261-292).

L'any 1836 Pròsper de Bofarull, arxiver llavors de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, publicà el volum primer de l'obra *Los condes de Barcelona vindicados* on l'autor formulava una peculiar declaració sobre forma de traslladar els documents i diplomes transcrits al llibre:

Nos hemos limitado a transcribir tan solo aquellas cláusulas o pasages entresacados que hacen al intento, menos en alguno que otro lance en que la curiosidad, clase o interés general de la escritura nos ha inclinado y decidido a vaciar su texto íntegro y literal en el oportuno lugar; pero guardando siempre en el traslados o copias la mayor exactitud en los modismos, lacunas y barbarismos que se notan en las matrices, a fin de no aumentar o disminuir con la corrección o traducciones la fuerza natural del lenguaje, que dejamos a la comprensión del lector (Bofarull, 1836: 10).

Roc Chabás mantenia una relació de notable amistat amb Manuel de Bofarull, fill de Pròsper i també director de l'ACA de Barcelona. El paral·lelisme entre ambdues declaracions resulta molt suggerent i no ens podem resistir a valorar aquest fet com un element que pogués influir sobre l'historiador a l'hora d'adoptar una línia o altra de trasllat documental. Entenem que l'historiador coneixia l'obra sobre els comtes de Barcelona escrita per Pròsper de Bofarull i el succés que significà la publicació d'aquests volums. Fóra probable que la literalitat aplicada per Bofarull a la transcripció documental en aquesta obra, atès el càrrec que exercia, fos una opció suficientment valorada per Roc Chabás per a aplicar-la als textos que havia d'editar a la revista *El Archivo*. Tanmateix, desconeixem si realment fos així vist que s'hi amalgamen altres propòsits expressats a la declaració, de la qual es desprèn la pretensió d'esbossar una col·lecció de documents en "*valenciano antiguo*" dotada d'una funció diferent a la històrica. La prostració del català a l'època devia resultar-li dolorosa al canonge i potser per aquest motiu formula el desig de contribuir ingènuament a l'estudi de la gramàtica de la llengua a partir dels textos transcrits inclosos a la revista. Tot i aquesta pretensió, Chabás no s'està d'afirmar en una altra ocasió que "*el atraso e ignorancia que existe en el Reino de Valencia debe su origen a las dificultades que entraña el dialecto que en él se habla (...) El uso*

del dialecto es un grans obstáculo para el progreso". Enric Llobregat fustava en la ideologia lingüística expressada als articles de Chabás que traspasa les fronteres del temps i es manté incòlume en determinats sectors socials valencians fins a l'actualitat, el menyspreu a la llengua natural del País Valencià. Tot i això, Llobregat se sorprèn de l'existència d'altres declaracions de Chabás on lliga l'aprenentatge del castellà a l'ensenyament del valencià en una sensata línia pedagògica amb la finalitat, escriu Llobregat (1885: XVI), de "*obtener que el valenciano-parlante alcanzara una mucha mayor pericia en castellano, perdiera su acento peculiar, y desaparecieran de su parla mixta las espardeñades*". No deixa de ser una seràfica percepció d'una actitud lingüística incessant que hom pot constatar quotidianament.

4. Els criteris de transcripció

L'anàlisi dels nombrosos documents transcrits per Roc Chabás a la revista *El Archivo* no ha revelat l'existència d'uns criteris permanents aplicats a la major part dels textos sinó que més aïnes l'historiador sembla haver optat per una posició eclèctica. En estudiar el contingut dels articles de mossèn Chabás relacionats amb el món islàmic Carmen Barceló anotava amb perspiciàcia que l'historiador eclesiàstic barrejava els diversos sistemes de transcripció "en les llengües llatina, francesa i castellana, sense poder optar per un d'unificador encara inexistent" (Barceló, 1996: 36). I tot just aquesta darrera afirmació assenyala la clau de volta sobre la qual s'assenta la forma de transcriure de Chabàs. Hem de cercar els criteris emprats a partir de l'anàlisi dels textos editats per poder escatir la forma en què es tractaven els textos i si aquests s'ajustaven a la prèdica inicial que apuntava cap a un criteri selectiu i consistent: "*se publicarán por consiguiente como se redactaron*". Tanmateix no pareix que aquesta fóra la forma finalment aplicada vist que hi existeixen una sèrie de pautes que podem col·legir a través de la lectura d'un document editat pertanyent al *Llibre d'Actes* de l'Ajuntament de Dénia titulat "Costumbres que desaparecieron. La andana" on s'alça acta de la sessió del Consell General de Dénia del 27 de maig 1625 amb motiu del traspàs del duc de Lerma, marquès de Dénia. En aquesta acta es relata un costum antic que solia fer-se en determinats nuclis urbans valencians davant d'un soterrà i el cerimonial seguit per la ciutat, a més dels oficis funeraris que es realitzaren. Aquest costum

perdura actualment a la ciutat d'Oliva tot i que reduït a la crida que s'usa per avisar els veïns del traspàs d'una persona de la població amb la repetició d'un ban públic pels carrers que manté el mateix format transcrit per Chabàs: "Confreres i confraseses...". Aquest acte rep el mateix nom que evoca el mossèn: l'andana. A través de la col·locació del document original i la transcripció de Roc Chabàs, anotarem les variants introduïdes per l'historiador (Seser, 2013). Reproduïrem tot seguit el document enter com apareix a la revista *El Archivo* (Chabàs, 1885: 148-149 i 156-157).

Anno á Nat. Dom. MDCXXV die vero intitulado XXVIj mensis Maji fonce ajuntat consell en la torre del consell, de provisió del Justicia y Jurats ab convocació feta per Alonso Sanchis altre dels verguers de dita ciutat, lo qual feu relació al notari y escrivá de la sala haver convocat ab albarans com es acostumat als consellers peral pnt. dia de huj y hora.

Antoni Mulet de Jaume, Justicia. Francés Martí, Gregori Mulet, Guillel Puig y Joan Todo, Jurats³.

E ajuntat lo dit consell fonch proposat que per lletra de don Jofre de Blanes, que tenia avis del contador, [...] tenien noticia y sabien com nostre Deu era estat servit portarsen á la sua santa gloria al Señor Cardenal duch de Lerma, marqués de dita ciutat y que era just que la ciutat acudis a sa obligació axi en enviar personal á donar lo pésame de la mort de sa excelensia al Señor duch son net nou successor, com en fer los dols y obsequies en semblants morts de señors acostumades, que per so acorden lo quels parexerá ser convenient.

Fonch acordat que vaja persona per part de la ciutat á donar lo pésame al señor duch qui ha succeit en la dita ciutat y marquesat á la mort del señor cadenal duch son avi, y als mes vots fonch nomenat lo jurat Frances Martí y que se parteixca encontinent. Y axi mateix que fassen los dols acostumats perals oficials de dita ciutat, obsequies y honres per mort de sa excelensia en aquella forma y manera que millor parexerá al justicia y Jurats de dita ciutat y que pera comprar la vayeta y lo demás necessari pera dits dols, honres y obsequies vaja persona á Valencia á comprar dites coses axi per la brevetat com per lo avans ques porá haver en comprar aquelles, y perque lo Jurat Martí nos detinga en Valencia y

³ Chabàs diu a peu de nota: "También asistieron diez y ocho consejeros, pero dejamos de consignar sus nombres que constan en el acta".

al mes vots fonch acordat que vaja Antoni Mulet escrivá de la sala á comprar dits dols y demes coses.

En aprés á cinch dies del mes de Juny del dit any MDCXXV los dits Justicia, Jurats y assessor de aquells tenint ya fets los vestits de dol acordaren que les obsequies se selebrasen en lo dia de demá contant sis dies del mes de Juny y aixi determinaren de avisar al governador, balle y administrador y al clero de dita ciutat pera quels acompanyasen a dites honres, com ab tot efecte los avisaren y lo governador, balle y administrador se offeriren á assistir á dites honres engramallats y lo clero acompanyar als dits oficials de la ciutat, y havent acordat lo que está dit determinaren de fer la *andana* dit dia de cinch del dit mes de Juny en la nit. Y posant en execusió lo determinat, entre nou y deu hores de la nit los Justicia, tres Jurats (per estar lo Jurat Martí en Madrid) Mustasaph, Raphel Agost sindich de la ciutat, Antoni Mulet notari escrivá de la sala y asesor dels Jurats, Antoni Pedrós llochtinent de Justicia, Cosme Salvador sindich dels forments y farines se ajuntaren en la capella de Sant Roch y en aquella tots se posaren gramalles y tots pujaren acavall ab ses cavalcaures ensellades y també pujàren acavall los dos verguers de jurats vestits de dos y mes sis homens també acavall ab ses cavalcaures ensellades portant cascú dels dits sis homens una acha ensesa y los verguers cascú sa campaneta, y estant tots acavall los sis homens de les aches de dos en dos per son orde prengueren plasa avall y despres de aquells dos verguers y en apres estos de dos en dos y en apres de aquells anaven tres, so es á la ma dreta Antoni Pedrós llochtinent de Justicia, á la esquerre Cosme Salvador sindich de les farines y en mitg de aquells Antoni Mulet, Notari Escrivá de la Sala, Asesor dels Jurats y en apres Nofre Gavilá Mustasaf á la ma dreta y Rafel Agost Sindic á la ma esquerre y en aprés Guillem Puig Jurat tercer á la ma dreta y Joan Todo Jurat quart á la ma esquerre y en apres los darrers Antoni Mulet de Jaume Justicia á la ma dreta y Gregori Mulet Jurat segon á la ma esquerre y de aquesta manera anaren y en estar en mig de la plasa tots se pararen y tocant los verguers y andadors les campanetes se publica la *andana* en la forma seguent, llejint lo dit Antoni Mulet Escrivá dita andana y publicanla Alonso Sanchis verguer y andador ab alta é inteligible veu.

Señors y señores confreres y confrereses de Nostre Señor Deu Jesu-Christ y la umild Verge María veins y habitants de la present ciutat de Denia serán demá á les huit hores demati en la Sglesia major de dita ciutat á la misa y sermó honres y obsequies que la dita fa fer y celebrar en dita Sglesia per ánima del Exmo. Sr. Don Francisco de Sandoval Cardenal, Duch de Lerma, marqués de Denia, etc., Señor nostre que sa Divina Magestat lo sen portat á la sua santa gloria.

I axi continuant per lo carrer Major y per lo carrer de Nostra Sra. De Loreto y pujant dret al carrer que vá á la Vila antiga dit de les Roques se entrá en la dita Vila y per lo carrer dit lo carrer de Avall y despres per lo carrer de Amunt en los cantons y llochs acostumats se publicá dita andana y també á la porta del Castell de dita ciutat y feta esta bolta se entornaren á la dita capella de Sant Roch ahon tots se aparearen his llevaren les gramalles y cascú sennaná á llur casa y aixi se acabá de fer dita andana.

En apres lo dia contat sis del present mes de Juny los dits Justicia y Jurats y los demes oficials de la ciutat havent fet avisar la nit enans á tots los consellers de la dita ciutat per los verguers de dits Jurats de que acudisen á la sala á acompanyar adaquells acudiren entre set y huit hores á la torre del consell de dita ciutat y haventse tots posats les gramalles lo Vicari Perpetuo y Clero de dita sglesia essent estat avisats acudiren á la dita torre y sala y essent allí los dits oficials hixqueren per son orden de hu en hu, primer lo Justicia, segon lo Jurat segons (per ausencia del Jurat en cap) tercer lo Jurat quart, quint lo Mustasaph, sesé lo Sindich de la ciutat, seté lo escrivá de la sala y asesor dels Jurats, huit lo lloch-tinent de Justicia, nove y ultim lo sindich de les farines acompanyats dels dits clero y capellans. Cascu de dits engramallats anava acompanyat de dos capellans, y acabats els dits capellans de dos consellers, y los demes consellers darrere anant los dos verguers davant vestits de dol de molt llarch sens gramalles y axí arribaren á la dita sglesia y cascu es segue en son lloch y lo dit clero ana acompanyar al dit governador de la casa del que vingué lo dit governador, balle y administrador engramallats y essent en la sglesia posat cascu en son lloch havent entrat per la porta per on acostumen entrar los sotarrars y estant en mig de dita sglesia un gran cadafal tot cubert de bayeta y en mig un gran tumulo ó tumba y dotse aches enseses y tot rodat de armes del Señor y de Cardenal ab estampes fetes en paper que tot ho havien fet fer los dits Jurats y estant tots junts lo dit clero comensá á celebrar dites obsequies per lo offici de difunts. Y en dites obsequies se celebraren tres mises cantades y á cascuna de aquelles se alsa á la oferta lo Jurat segon, per ausencia del Jurat en cap, oferi a cada misa un real valenciá y predicá lo pare Miro predicador del convent, y acabades les mises y sermó lo clero abaxá del cor en la forma acostumada pera dir los responsos tots sen anaren ahon etava lo dit tumulo y allí acabaren lo offici de difunts y acabat dit offici lo governador, balle y administrador sen hixqueren primers y part dels capellans acompanyaren á daquells y en apres hixqueren los dits Justicia, Jurats y oficials de la ciutat acompanyats del Vicari Perpetuo y de la major part del clero per son orde acompanyats sen tornaren a la dita sala y torre del consell ahon lo dit clero digué un respons y cascu un “pater

noster y Ave Maria” per la anima de sa Exª. y tots los dits capellans per son orde se despediren de tots los dits oficials y aquells sen entraren en la sala his llevaren les gramalles y fetes les gracies á tots los quals havien acompanyat y sen tornaren á ses cases y axi se acabaren dites obsequies y honres.

Malgrat que no hi havia un sistema que regulés les intervencions normalitzadores de la llengua antiga i els criteris d'edició d'Els Nostres Clàssics tardarien encara més de trenta anys en aplicar-se, podem veure si el document de l'*Andana* presenta alguna variació sobre l'original a través de les intervencions del transcriptor. Una de les activitats que podem anotar amb facilitat és la presència d'accents al text inexistents al manuscrit. Hem comptabilitzat l'accentuació de nombroses paraules, sempre amb l'accent agut, sobretot d'aquelles que presenten certa similitud amb el castellà: provisió, relació, escrivá, Francés, Martí, pésame, marqués, demás, parexerá, vá, après, sesé, seté, comensá. Però al costat trobem altres concurrències que apareixen inaccentuades: avis, acudir, Frances, cascu, huite, despres, demes, nove, tumulo, apres, axi, etc. No incloem la accentuació sistemàtica de les vocals <á> i <é> amb valor preposicional, costum inveterat que trobem nodridament en les edicions castellanen de l'època. En la regularització de l'ús de *i/j* i *u/v* hem localitzat tan sols una concurrència: <huj> per hui. Els so de *s/ss/c/ç* per a la representació del so de l'essa sorda es manté fidel al document original. No se suprimeix ni s'inclou cap consonant *h*, etimològica o no, i no es restitueixen les vocals inicials omeses: *umild*, *sglesia*. Estranyament el dígraf *ny* es veu substituït quasi completament per la grafia castellana *ñ*, tot i que es correspon amb el text manuscrit. No apareix cap consonant doble inicial i ben lògicament es desconeix l'ús del punt volat, una grafia adoptada molt tardanament, a partir ja del segle XX. Les elisions vocàliques no normatives no s'hi assenyalen, així com tampoc s'usa l'apòstrof per a indicar-les: *quels*, *sen*, *nos*, *quels*, *ques*, encara que en un cas s'hi afegeix la vocal normativa: *stant*. Les aglutinacions es mantenen sense cap acció, és a dir, sense apòstrof ni guionet ni tampoc s'hi introdueix la separació normativa de mots: *daquells*, *pera*, *acavall*, *publicanla*, *adaquells*, *haventse*. Tanmateix, en determinats casos sí que es produeix la separació de paraules: *en apres*, *de dol...* Les abreviatures es desenvolupen amb alguna excepció i les majúscules adopten el ritme habitual del temps: ús de majúscules per a noms propis, mots de tractament, mesos i càrrecs, eclesiàstics tot i que aquest apartat fluctua vers la

minúscula en algunes ocasions, poques, moltes vegades en consonança evident amb el text manuscrit. Hem anotat algun error de transcripció bastant innocent d'altra banda atesa la dificultat de comprensió de les grafies del text: <umild>, <llejint>, <sotarrar>, per umil, llegint, soterrar. Finalment hi ha dues actuacions subtils que denoten la mà del transcriptor: l'ús dels parèntesis, dues vegades, i les cometes tipogràfiques, una ocurrencia.

5. Conclusions

Roc Chabàs fou un insigne historiador i eclesiàstic valencià, responsable i director de la revista *El Archivo* dedicada a la història del País Valencià, especialment de Dènia, la seua ciutat natal entre els propòsits de la qual hi havia la premissa d'exhumar els documents arxivístics que argumentaren el relat històric exposat per aquest autor. A partir de l'anàlisi dels documents inclosos al primer volum, dels set que foren editats entre 1886 i 1893, i sobretot de l'examen detallat del text sobre l'andana copiat *ut supra* arribem a la conclusió que Roc Chabàs, malgrat haver afirmat el respecte escrupolós als documents, els quals havia de transcriure sense alteracions ni esmenes, es permet intervenir, tot i que molt lleument, entenem que per facilitar la lectura i evitar la dificultat de comprensió.

Bibliografia

- Aranegui Gascó, Carmen. 1996. Los orígenes de la ciudad de Dènia en Roc Chabàs. *Saitabi* 46: 13-27.
- Barceló, Carmen. 1996. El món islàmic valencià en l'obra de Roc Chabàs. *Saitabi* 46: 29-46.
- Bas Carbonell, M. 1995a. Roque Chabàs. El historiador de la "Renaixença". *Canfali Marina Alta*.
- Bas Carbonell, M. 1995b. *Epistolario Chabàs-Serrano Morales*. València: Ajuntament de València.
- Blecu, Alberto. 1990. *Manual de crítica textual*. Madrid.
- Bofarull y Mascaró, Próspero de. 1836. *Los condes de Barcelona vindicados*. Barcelona.
- Chabàs Roque. 1905. *Spill o Llibre de les dones de Jaume Roig*. Barcelona.
- Chabàs Roque. [1874] 2012. *Historia de la ciudad de Denia*, Valladolid: Editorial Maxtor.

- Colomines, Agustí & Olmos, Vicent S. (ed.). 1998. La pluralitat de la història. Concepcions teòriques i praxis historiogràfiques. A *Les raons del passat. Tendències historiogràfiques actuals*. Catarroja: Editorial Afers: 15-59.
- Esponera, Alfonso. *Chabás, Roque*. http://bivaldi.gva.es/catalogo_imagenes/grupo.cmd?path=1001356.
- Fita Revert, R. 1996. El fenómeno Chabás. *Saitabi* 46: 67-80.
- Lorenzo Gradín, Pilar & Marcenaro, Simone. 2012. *El texto medieval. De la edición a la interpretación*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela.
- Martínez-Gil, Víctor (coord.). 2013. *Modelos i criteris de l'edició de textos*. Barcelona: Editorial UOC.
- Miralles, Eulàlia. 2012. Las traducciones catalanas en el siglo XVIII y el primer tercio del XIX. *Dieciocho Hispanic Enlightenment* 356/1: 125-136.
- Morocho Gayo, G. 1980-1981. Panorama de la crítica textual contemporánea. *Anales de la Universidad de Murcia* 39: 3-25.
- Morocho Gayo, G. 1982-1983. La crítica textual desde el Renacimiento a Lachmann. *Anales de la Universidad de Murcia* 40: 3-26.
- Olmos Canalda, Elías. 1951. Bibliografía del M.I. Sr. D. Roque Chabás y Llorens, canónigo archivero de la Basílica Metropolitana de Valencia. *Anales del Centro de Cultura Valenciana* 12: 1-25.
- Orduna, G. 2000. *Ecdótica: problemática de la edición de textos*. Kassel.
- Penas Varela, Ermitas. 2013. *Perspectivas críticas para la edición de textos de literatura española*. Santiago de Compostela: USC Editora.
- Pérez de León, Vicente. 2010. Raó d'estat i raons personals en les Fiestas de Denia de Lope de Vega. *Aguaits* 29: 77-92.
- Robres Lluch, R. 1972. Roque Chabás. *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*, vol. II. Madrid: 671.
- Rodrigo Lizondo, Mateu. 1995. "Introducció". Roque Chabás, Opúsculos, reprod. facs. de 6 obres de l'autor dels anys 1891-1904. València: Consell Valencià de Cultura.
- Rodrigo Lizondo, Mateu. 1996. Roc Chabás, medievalista. *Saitabi* 46: 47-66.
- Rodríguez Gutiérrez, Borja. 2003. *El Archivo, Revista de Ciencias Históricas*. Denia, 1886 - Valencia, 1892. *Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana* 78: 45-78. <http://www.cervantesvirtual.com/obra/el-archivo-revista-de-ciencias-histicas---denia-1886--valencia-1892-0/>.
- Seser Pérez, Rosa. 2013. *La ciutat de Dénia en temps del duc de Lerma*. Dénia: Ajuntament de Dénia.
- Seser Pérez, Rosa. 2012. Roc Chabàs. Documentar i difondre la història (Dénia, 1844-1912). I centenari de la mort. *Aguaits* 31: 9-41.
- Ruiz Torres, Pedro. 1993. Los discursos del método histórico. *Ayer* 12: 47-77.

- Santanach i Suñol, Joan. 2012. Les edicions d'Els Nostres Clàssics i els criteris d'edició. Aportació a la història de la col·lecció. *Anuari Verdaguer* 20: 261-292.
- Vega, Lope de. 2004. *Fiestas de Denia*, introducció i text crític M.G. Profeti, postil·les B. J. García, Florencia: Ajuntament de Dénia-Conselleria de Cultura-Biblioteca Valenciana i Alinea Editrice.

Texts estudiats

- Chabás, Roque. 1885. *El Archivo. Revista Literaria Semanal*, vol. I, ed. facsimil, Ajuntament de Dénia-Institut Juan Gil Albert, Dénia.